

In Nederland is weer volop aandacht voor bosuitbreiding. De populier kan als snelgroeende pioniersoort een uitstekende rol vervullen om snel een bosbeeld en een goed functionerend bosecosysteem te creëren. Tijdens een symposium op 9 mei 2023 in Houten van de KNBV Commissie Populier werd hier uitgebreid op ingegaan.

tekst en beeld Martijn Boosten
(Staatsbosbeheer/Commissie Populier, KNBV)

Bosanemoon in oud populierenbos in de Geelders.

Populier een veelzijdige boom voor de bosuitbreidingsopgave

> Het Rijk en de provincies hebben in de Nationale Bossenstrategie in 2020 de ambitie geformuleerd om het bosareaal met 10 procent uit te breiden. Dit is geen gemakkelijke opgave. De auteur van dit artikel lichtte tijdens het symposium toe hoe Staatsbosbeheer hier de afgelopen jaren weer de nodige ervaring mee heeft opgedaan. Het vinden van grond en voldoende financiering is een uitdaging, maar ook de planvorming, een zorgvuldig ontwerp, overleg met de omgeving en het verkrijgen van de benodigde vergunningen. Als daadwerkelijk de eerste bomen geplant worden, vergt dat ook de nodige vak kennis. Van de ambitie om 5000 hectare nieuw bos op eigen grond te realiseren hoopt Staatsbosbeheer deze winter de eerste 20 procent af te ronden. Naast het gebruik van spontane bosontwikkeling, wordt het merendeel van de nieuwe bossen geplant. Met ruim vier plantseizoenen achter de rug is duidelijk gebleken hoe lastig het is om een jonge aanplant door de eerste kwetsbare fase heen te krijgen. Wildvraat, concurrerende vegetatie en droogte zijn belangrijke factoren die kunnen zorgen voor veel uitval bij de aanplant. Hoe eerder er een gesloten bosklimaat ontstaat, hoe lager de invloed is van deze factoren. Staatsbosbeheer heeft daarom recent in haar aanplantrichtlijnen bewust de keuze gemaakt voor

het toepassen van meer pionierssoorten, zoals berk, els, wilg en populier, omdat dit de snelle vorming van een gesloten bos(klimaat) en de bosstructuur ten goede komt. Met name de laatste twee soorten staan bekend als zeer snelle groeiers die snel een bosklimaat creëren. Bovendien helpen populier en wilg ook de transitie van een landbouwbodemmilieu (met name bij graslanden) richting een bosbodemmilieu te versnellen.

Breed palet aan soorten

Dé populier bestaat niet! Paul Copini (Wageningen Universiteit) lichtte tijdens zijn inleiding toe dat het geslacht *Populus* uit tientallen soorten bestaat die over het hele noordelijk halfrond van de aarde verspreid zijn. Daarnaast zijn er nog diverse hybriden die via natuurlijke of kunstmatige selectie zijn ontstaan. Een bekende hybride is de Canadapopulier (*Populus x canadensis*), een kruising tussen Amerikaanse populier (*P. deltoides*) en de zwarte populier (*P. nigra*). Van veel populiersoorten en -hybriden zijn in de loop der tijd rassen geselecteerd met gunstige eigenschappen (bijvoorbeeld goede groei, rechte stamvorm of een lage gevoeligheid voor ziekten en plagen). Op de Rassenlijst Bomen (www.rassenlijstbomen.nl) zijn de voor Nederland aanbevolen populierenrassen opgenomen. Naast de inheemse ratelpopulier (*P.*

tremula) en zwarte populier omvat deze lijst ook rassen van uitheemse, maar in Nederland al veel gebruikte, soorten en hybriden. Er zijn de laatste jaren door Wageningen UR ook nieuwe proefvelden aangelegd om nieuwe rassen te testen.

Ecosysteemingenieur

Kris Vandekerckhove van het Vlaamse Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek noemde de populier een ware ecosysteemingenieur. Traditioneel heeft de populier in zowel Nederland als Vlaanderen een slechte reputatie. Populierenbossen werden vaak gezien als houtteeltakkers met brandnetels en weinig biodiversiteit. Dit ligt vaak niet aan de populier, maar vooral aan het feit dat deze bossen zeer jong zijn en op bemeste landbouwgrond zijn aangelegd. Oudere populierenbossen kunnen een rijke flora met oud-bossoorten als bosanemoon en slanke sleutelbloem herbergen, zoals bijvoorbeeld in Het Muizenbos (provincie Antwerpen) en De Geelders (Noord-Brabant). Daarnaast kennen populieren een hoge soortgebonden biodiversiteit, waarbij populier hoger scoort dan lijsterbes, es, linde en haagbeuk. Voor met name epifytische korstmossen en mossen, ectomycorrhiza, doodhoutzwammen en insecten is populier van belang. Er zijn zeventien tot duizend insectensoorten geassocieerd

met populier, met als bekend voorbeeld de zeer zeldzame vermiljoenkever. Het overgrote deel van de geassocieerde biodiversiteit is overigens niet soort- maar genus-specifiek. Dit betekent dat de soortenrijkdom geassocieerd met de inheemse zwarte populier of ratelpopulier heel vergelijkbaar is met de soortenrijkdom van cultuurpopulieren. Doordat de bladeren van populier zeer veel calcium, magnesium en kalium bevatten is de populier een zeer goede rijkstrooiselsoort die een de ontwikkeling van een mullobodem kan stimuleren, ook in bossen op landbouwgrond. Bovendien hebben populieren een lichte kroon waardoor ze veel ruimte laten voor de ontwikkeling van een gevarieerde onderetage. Tot slot komen populieren als snelle groeier ook snel in de aftakelingsfase waardoor ze relatief snel voor dood hout, holten en spleten zorgen in een bos.

Ontwerpen met populier

Landschapsarchitect Henk van Blerck (Schokland & Water) nam de aanwezigen mee door het Landschapsplan Nederland: een bloemlezing van ontwerpen met bossen en landschappelijke beplantingen die tussen 1946 en 1976 in het kader van de ruilverkaveling zijn aangelegd. In veel van deze ontwerpen speelde populier een belangrijke rol om de herschapen landschappen een (streek)eigen karakter te geven met bomenlanen, dorpsbossen et cetera. In de middag werd in het ruim 100 hectare grote bosgebied Nieuw Wulven gekeken hoe populier met diverse andere boom- en struiksoorten is geïntegreerd in het bosontwerp. Dit nog jonge bosgebied wordt beheerd door Staatsbosbeheer en is aangelegd vanuit het Rijksprogramma Recreatie om de Stad (RodS) aangelegd als recreatiegebied voor de groeigemeenten Houten, Bunnik én de regio. De aanleg vond plaats tussen 1999 en 2007. Rein Berends (Bosburo Baarn) lichtte het ontwerp kort toe. Het bos kent vijf deelgebieden met elk hun eigen karakter. Zo

heeft het Boogbos een speels ontwerp met onder meer organische vormen en slingerende paden, terwijl het Kamerbos een strakke, geometrische indeling heeft.

In het Boogbos liggen meerdere beplantingsvakken met populier. Deze beplantingsvlakken zijn niet als een recht vak aangelegd. In het ontwerp zijn de vakken op een speelse manier als een soort lob ingetekend, waarbij het vak over meerdere paden heen loopt. In het Kamerbos zijn daarentegen meerdere geometrische vakken met verschillende populierensoorten en -rassen aangelegd passend bij dit bosdeel. Tijdens de excursie konden de deelnemers ook kennismaken met de verschillende bladkleuren, kroonvormen en bastvormen van het palet aan populierenklonen dat hier is toegepast. Een belangrijke eyecatcher is bovendien de brede laan van grauwe abeel (*P. canescens*) 'Witte van Haamstede'. Mede dankzij de toepassing van een substantieel deel populier is Nieuw Wulven in nog geen 25 jaar uitgegroeid tot een zeer aantrekkelijk en gevarieerd bos. Het bos wordt intensief gebruikt door recreanten. Inmiddels heeft ook de eerste dunning plaatsgevonden in een aantal bosvakken. Populier is natuurlijk ook nog steeds een interessante productieboom, waarvan het hout wordt benut voor onder meer pallets, karton, triplex en verpakkingsmateriaal voor de voedselindustrie. Daarnaast wordt populierenhout op kleine schaal gebruikt voor hoogwaardige toepassingen zoals binnenbetimmering en (thermisch gemodificeerde) buitengevelbetimmering.

Een veelzijdige boom

Eindconclusie van de dag was dat populier vanwege zijn veelzijdige eigenschappen voor de bosontwikkeling, natuurwaarden, bosbodem, houtproductie en recreatie zeker een plek verdient in toekomstige plannen voor nieuw bos in Nederland.<

m.boosten@staatsbosbeheer.nl

Rups van een populierenpijlstaart.

foto Jonathan Leewis, Staatsbosbeheer

De bosrand bestaat niet

Eén van mijn laatste werklussen van het jaar was het schrijven van een publieksartikel over natuurbrandrisicobeheersing. Ter illustratie plaatsten we het klassieke plaatje van de bosrand, zoals ik dat sinds mijn afstuderen bij Larenstein waarschijnlijk al tientallen keren heb gedaan. Deze 'klassieke' bosrand gaat van het opgaande bos, via een mantel van struiken en een zoom van ruigtekruiden, geleidelijk over in grasland. Al snel na het verschijnen van het artikel ontving ik een mail van Rense Haveman en Iris de Ronde: of ik wist dat deze klassieke bosrand helemaal niet bestaat en zelfs funest kan zijn voor echte zoomplanten? Ze stuurden hun uitstekende artikel 'Van mythes, mantels en plantensociologisch realisme' mee.

In een natuurlijke, onbeheerde situatie bestaat de vegetatie uit opgaand bos óf uit grasland dat door grazers kort wordt gehouden. Alles daar tussenin is op weg om bos te worden óf staat op de nominatie om te worden teruggegraasd tot grasland. Natuurlijke bosranden zijn dus relatief harde overgangen van bos naar grasland. In deze smalle rand – zonder externe mantel of zoom – is het te donker voor de meeste ruigtekruiden, maar voldoende licht voor zoom- en bosplanten zoals hengel of dalkruid.

De bosrand van het klassieke plaatje kan wel ontwikkeld worden met gericht beheer van maaien en cyclisch terugzetten van de struweelrand. Echter zijn zowel de mantel als de zoom te ruig en te tijdelijk voor de schuchtere en honkvaste plantensoorten van de natuurlijke bosrand. De ontwikkeling van een zoom en een mantel zorgt er juist voor dat deze soorten opgesloten kunnen raken in het te donkere bos en op termijn verdwijnen.

Na het lezen van deze elegante redenering bekwam ik een zeker gevoel van onbehagen. Waarom had ik dit eigenlijk nooit zelf bedacht? En als de bosrand niet bestaat, wat zie ik dan nog meer over het hoofd? Onzeker en op mijn hoede trek ik het nieuwe jaar in.

David Kingma?